

2. La qualitat dels usos públics del català

ORIOl CAMPS GIRALT¹
Secció Filològica

Recentment s'ha creat l'Observatori de la Qualitat Lingüística, a la Secció Filològica. Quins objectius té, i quin és el primer informe que heu fet, sobre falques publicitàries?

El primer objectiu és el coneixement; el coneixement científic, en tot cas, sobre la qualitat del català en els usos públics. Perquè el que tots tenim són impressions. «Ui, ho fan molt malament», o «aquell altre parla molt bé», etc. Però el que necessitem és saber quina proporció d'encerts i d'errors tenim en el conjunt dels usos públics, i el que es proposa l'Observatori és això: intentar saber en quina situació estem. Però no podem fer-ho d'una manera global perquè no podem abastar tota la llengua que s'usa arreu. És a dir, que hem d'anar per sectors. El nostre mètode, en llengua oral, consisteix a enregistrar mostres, transcriure-les i anotar tot el que sembli rellevant en cada fragment transcrit. I, a partir de les mostres transcrites i anotades, podem fer informes sobre la qualitat de la llengua en el sector estudiat, sense generalitzar el disgust per les expressions errònies o inadequades ni mostrar-nos ingènuament optimistes. I sense apuntar directament a ningú. D'aquí a un temps, quan tinguem un volum important de mostres, es podran fer estudis sobre determinats aspectes de la llengua, des de pronúncies problemàtiques fins a qüestions de gramàtica, com els pronoms febles o els relatius. Tenim un segon objectiu, també una mica més a llarg termini, que consisteix a oferir assessorament a les persones que ens ho demanin o ens ho acceptin, per ajudar-les a millorar la seva manera d'expressar-se; però primer hem d'haver demostrat que sabem observar els usos de la llengua i analitzar-ne la qualitat.

Hem fet el primer informe sobre les falques publicitàries radiofòniques, perquè és un sector que podem abastar (de moment som dues persones a l'OQL

1. oriol.camps@allerats.cat

i encara no tenim a punt l'eina informàtica) i perquè es tracta d'un gènere molt elaborat i controlat. L'informe sobre les falques és molt detallat. Treballàvem amb 103 falques, que, generalitzant, són 103 mitjos minuts. És a dir, són discursos molt curts, i per tant ens havíem de fixar en els detalls. De fet, pensem que la qualitat és una qüestió de detall. Tots ho sabem: quan anem a comprar una roba, ens fixem si la tela és bona i si està ben cosida, i això és una qüestió de detall; doncs, quan observem la llengua, també hem de mirar si està ben pronunciada, si les paraules són encertades, si les construccions sintàctiques que es fan servir són adequades, si pertanyen al català o són una imitació d'una altra llengua, i tot això són un seguit de detalls. Per tant, hem fet un informe basat en aquests detalls. Per donar idea dels resultats obtinguts, puc dir que en el corpus estudiat (103 falques) hi ha gairebé una quarta part de les falques (25) que tenen algun error. I error vol dir una mala pronúncia (com ara l'ensordiment de la essa sonora, o el ieisme sistemàtic), una paraula no catalana usada en lloc d'una de pròpia, una construcció incorrecta, o coses d'aquest estil. Però en el conjunt predominen els bons usos sobre els errors. Vull insistir en això, perquè la feina de l'Observatori no consisteix a col·leccionar errors, sinó a recollir i valorar els usos, bons i dolents. Per això és important assenyalar que, de les falques analitzades, poc més d'una quarta part (28) presenten un resultat òptim. És a dir, estan ben escrites i estan ben dites. I entremig, el que trobem són inadequacions. Per exemple, sortir del registre: si estàs imitant una conversa informal i acabes de dir «m'has tallat el rotllo», d'on surt que diguis «somnia-ava», que encaixaria bé en un poema, en lloc de «somiava», que és de llenguatge corrent i és un verb recollit al DIEC? Aquesta inadequació de registre s'ha d'atribuir a ultracorrecció. Algú, sigui el guionista, sigui el locutor, ha tingut por de posar-hi el verb *somiar*, com si no fos prou català, i hi ha posat *somniar*. Però no s'ha molestat a mirar el diccionari, que dona *somiar* com a principal dels dos.

En quin concepte de qualitat ens basem? És una qüestió de pronúncia? En quina varietat?

La qualitat lingüística no s'atribueix a cap de les varietats dialectals o funcionals de la llengua, sinó a cada discurs o text. La qualitat lingüística no té a veure amb el contingut de la comunicació, sinó amb la forma: no es tracta de valorar el que es diu, sinó com es diu, en la situació concreta en què es diu. En qualsevol de les varietats de la llengua. Per tant, en totes les pronúncies que els parlants de cada varietat consideren acceptables per a l'ús públic. Tot i tractar-se d'una qüestió formal, la qualitat lingüística no té a veure amb la bellesa de cada mot o cada construcció emprats, sinó amb l'efectivitat de la comunicació, que va lligada amb el propòsit d'aquesta. No és el mateix donar una notícia que descriure el funcionament d'una maquinària o l'estructura d'una societat; no és igual emocionar el

públic, per exemple, cantant un gol en una transmissió esportiva o llegint un poema, que incitar-lo a una acció o fins i tot ordenar-la-hi, com quan es donen instruccions davant la previsió d'incendis, nevades o inundacions, etc. En el cas de la ficció, es pot parlar de versemblança lingüística (no de la situació en si, sinó del llenguatge que s'hi emprà). La qualitat lingüística té a veure amb l'adequació de tots els recursos lingüístics a la intenció de la comunicació i, per tant, a l'efectivitat de la comunicació.

En els usos públics orals, és determinant el grau d'espontaneïtat. Entre un discurs llegit i unes declaracions improvisades és fàcil trobar-hi diferències pel que fa a l'aplicació estricta de la norma, que sol ser més laxa en els usos espontanis. Ara bé, un discurs llegit, redactat al despatx i passat per un servei de correcció, i per tant plenament respectuós amb la norma, pot no comunicar igual que unes declaracions espontànies, en què el qui parla s'implica personalment mirant als ulls de l'interlocutor, al públic o directament a càmera, si és el cas.

Així, per valorar la qualitat s'ha de tenir en compte la normativa (diccionari, gramàtiques i ortografia de l'IEC), però la normativa no pot ser l'únic criteri. Cal valorar també la necessitat, per exemple, d'utilitzar paraules que no són al diccionari en relació amb el tema de què es tracti, o construccions no recollides per la gramàtica; cal valorar el mode de producció del discurs, espontani o elaborat, la dicció, la capacitat comunicativa, l'expressivitat, l'adequació del registre utilitzat... i tota aquesta suma de detalls ens donarà la valoració qualitativa del llenguatge utilitzat en el discurs. Hi ha persones que han treballat molt l'expressió oral i són capaces de parlar molt bé improvisant; i, paral·lelament, hi ha persones que poden destrossar un discurs ben elaborat amb una mala lectura.

En el que es publica imprès, o en mitjans de comunicació a internet, sempre se suposa que hi ha una intervenció professional del corrector, que fa que es mantingui un aspecte important de la qualitat: l'aplicació de la normativa. Però això no assegura un estil brillant, ni un text ben travat, entenedor i comunicatiu, perquè aquestes qualitats depenen de l'autor.

És imaginable un bon ús públic de la llengua sense l'apuntament de lingüistes professionals?

Comencem dient que hi ha gent que ho fa molt bé i no se sap que l'estiguin apuntant; és a dir, hi ha gent que parla bé perquè s'ha proposat de parlar bé, i això implica assimilar el que s'ha rebut de la família, l'entorn i les lectures, i confrontar-ho amb la norma difosa per l'escola o per altres vies... i també un entrenament. Ara bé, això que és possible individualment, d'un a un, perquè hi ha persones que s'ho han proposat, socialment jo crec que no és possible. És a dir, fa falta que hi hagi l'apuntament dels lingüistes, perquè cal contrarestar la pressió contínua que exerceixen sobre el català d'una banda el castellà, el francès i l'italià, llengües dels estats que dominen els nostres territoris, i de l'altra l'anglès, la

llengua internacional més coneguda actualment i la més potent en la nostra àrea. Els lingüistes ens han de servir, bàsicament, per tenir uns sectors, unes «illes», que parlin... no diré perfecte, sinó senzillament bé. I en aquest sentit, jo crec que dels mitjans de comunicació del Principat, en general, en podem estar contents, malgrat que sempre hi podem trobar alguna cosa que no funciona. Però asseguren que hi hagi una certa llengua model. Això, sí: en determinats programes. No podem dir que tota la llengua de la televisió és un desastre ni que tota la llengua de la televisió és perfecta, no; la llengua de la televisió i de la ràdio depenent del programa és més bona —en el sentit de presentar models que es puguin seguir— o no tant; o gens. Hi ha vegades que no ho és gens. Però no podem dir que no hem de fer mai cas de com parla la tele, perquè la tele ens està ajudant a posar el català en públic i, a més, a fer-ho, en determinats programes, molt bé. I, és clar, també en altres moments ens hi surten paraules o construccions que no voldríem sentir en públic. Però no és fàcil de dir fins on podem arribar. Ens és molt difícil saber quina part de la llengua que parlem no pertany a l'estàndard. O sigui, no s'hauria de fer servir en la comunicació formal pública. Per exemple, quan diuen en un informatiu que han posat algú a la garjola, doncs, francament, trobo que això no pertany al registre formal amb què haurien de parlar. Perquè, és clar, la paraula *garjola* és molt genuïna; però no pertany al registre formal de l'informatiu. Ara bé, potser caldrà utilitzar-la en un programa més despreocupat, o en una ficció. Però n'anem aprenent. És una feina que fan els mitjans, que tenen bons equips de lingüistes. Que potser no donen l'abast, perquè la producció creix contínuament.

Fins a quin punt aquesta idea que les llengües serveixen, però no són realment identitàries, explicaria que la gent no es preocupa de si ho fa bé o malament quan escriu a les xarxes socials? Només passa a les llengües minoritzades? A les majoritàries també els passa, aquesta despreocupació del parlant per ser un bon model en els usos públics?

Si anem a les xarxes socials i internet, en general, el que no està corregit està mal escrit. Per exemple, l'ús ortogràfic dels francesos hi falla molt; tenen el mite de l'*orthographe*, una ortografia difícil però intocable; però la gent que escriu a les xarxes socials en francès fa faltes: aquelles essos que no diuen tampoc no les escriuen, etc. En anglès deu passar bastant semblant, i en castellà passa el mateix: quan llegeixes una comunicació d'aquestes no controlades per un corrector, hi trobes faltes d'ortografia, paraules mal triades i construccions sintàctiques mal resoltes, és a dir, el mateix que ens passa en català. Passa una mica a tot arreu. Aquest ús despreocupat, de gent que pensa que al capdavant ja l'entendran, existeix arreu. Això no treu importància a com ens pugui afectar a nosaltres, que encara fem esforços per a construir un estàndard potent, tot i la fragmentació de la comunitat lingüística entre autonomies i fronteres estatals.

Si ens fixem en la televisió, el problema és que no podem veure tota la TV3 des del País Valencià ni des de les Illes; tampoc des del Principat no es pot veure tota la IB3 ni À Punt. Ni en obert ni a internet.

Aquí s'hi barreja la qüestió dels drets, que és molt complicada. Jo n'he sentit a parlar, perquè he treballat anys a la CCMA, però no ho puc explicar ben explicat. Diria que els drets estan territorialitzats, representa que les nostres televisions són per a l'àmbit de la comunitat autònoma, i per tant quan surts més enllà, pots divulgar el que has produït tu, però en la producció aliena els drets no et deixen passar d'aquestes fronteres artificials. I per això a internet no es veu tot, i amb els intercanvis entre aquestes televisions tampoc no es veu tot; no es veu tot TV3, ni tot IB3, ni tot À Punt. És així. Em limito a explicar-ho; jo no hi estic d'acord, em semblaria millor que es pogués fer d'una altra manera, però això requeriria probablement un esforç polític, en el sentit que s'hi haurien de posar els governs, i això no és fàcil.

S'ha d'insistir, o almenys jo voldria insistir, en la reciprocitat de les televisions i en la necessitat de tenir uns mitjans de comunicació que tinguin en compte el conjunt dels Països Catalans... Un primer pas seria poder rebre plenament les altres televisions i ràdios de tots els Països Catalans, i que ells puguin rebre les nostres; però convindria fer un pas més i aconseguir que hi hagués alguns espais compartits, però compartits realment, i en l'àmbit dels informatius; o sigui, no es tracta de compartir una pel·lícula, perquè la pel·lícula es fa en la varietat que correspon a la televisió que la produeix, i les altres es limiten a fer-ne difusió. Em refereixo a la possibilitat de muntar programes d'una manera realment compartida, sobre qüestions interessants, culturals... reunint veus i cares de totes aquestes televisions, parlant cadascú la seva varietat, que s'emetessin a totes tres televisions. Això ens ajudaria a construir l'estàndard. Ara tenim un estàndard massa fragmentat, perquè no ens escoltem els uns als altres; o ens escoltem poc. I això crec que seria molt important i que ens ajudaria, no solament a tolerar, sinó a estimar les varietats que no són la nostra, i al mateix temps enriquir-nos, perquè sempre hi ha aspectes que es poden interioritzar. I això en aquest moment no ho tenim. Aquesta possibilitat de fer un pas cap amunt amb l'estàndard, perquè sigui realment un estàndard de tots els Països Catalans, això, en aquest moment, no ho tenim. Cadascú fa la seva part de l'estàndard, amb el perill de consolidar les divergències, i això és molt problemàtic per al conjunt de la llengua.

Si baixem al carrer, mantenir el català amb la sensació que no ens entenen implica una tensió que incomoda, i per això sovint canviem de llengua.

Jo crec que no tenim prou confiança en el fet que la gent ha anat a escola. És a dir, a la gent jove li pots parlar en català. Després et faran la cara que vulguin, però això jo ho tinc controlat, sobretot amb la canalla que encara van a escola, canalla que et trobes pel carrer, veïns de casa, cambrers juvenets... els parles en

català i t'entenen, i et contesten (més o menys bé, però et contesten); el que passa que no hi tenim prou confiança, en el fet que hi ha molta gent que té, no ho sé, potser fins a quaranta anys, o més i tot, que han anat a escola en català, i, per tant, ens han d'entendre. Pots trobar-te algú que hagi acabat d'arribar; això és una altra qüestió. Però nosaltres hem de tenir confiança en el fet que aquesta gent ha anat a escola i ha estudiat català. I, per tant, els hem de continuar parlant en català. I a partir d'aquí ja veurem què passa.

CONCLUSIONS

Tornant a la qüestió de la qualitat, hem de dir que encara ens movem en el món de les impressions i que no tenim prou dades reals que ens permetin establir un diagnòstic. Sabem que la qualitat inclou la variació, que no hi ha un sol model de llenguatge de qualitat, però que els models, en el sentit de realitats imitables, tenen un paper important en la millora o l'empitjorament de la qualitat global. Per això l'Observatori de la Qualitat Lingüística se centra en els usos públics de la llengua, especialment en els mitjans de comunicació.